

SOCIAAL WERK & GGZ

Krachten bundelen in de buurt

5 inspirerende verbindingen tussen sociaal
werk en ggz bekeken door ervaringsdeskundige bril

Colofon

Auteurs: Lisan Jansen Lorkeers en Susan van Klaveren (Platform 31), Marion Herder, Margit van der Meulen en Julia Ketel (Movisie), Trista Hanssens en Joke van der Meulen

Eindredactie: Sifra van der Kolk, Christine Kuiper en Annemiek Onstenk

Illustraties en coverbeeld: Schetstaal (Marjan Bosman)

Opmaak: Gé grafische vormgeving (Gerard van Vliet)

Deze publicatie is gemaakt door het Kennisnetwerk Verward Gedrag. In dit netwerk bundelen het CCV, Mind, Movisie, Trimbos, Phrenos, Platform 31 en Vilans op verzoek van ZonMw hun krachten om professionals, ervaringsdeskundigen en vrijwilligers te ondersteunen bij een effectieve mensgerichte aanpak van verward gedrag. Door gezamenlijk kennis te ontsluiten en samenhang aan te brengen in kennis die beschikbaar is rondom verward gedrag. Lees meer op: www.verwardgedrag.nl

September 2020

Deze publicatie is tot stand gekomen op basis van subsidie vanuit het Actieprogramma lokale initiatieven voor mensen met verward gedrag (AVG) van ZonMw en subsidie van het ministerie van VWS.

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Inhoudsopgave

Voorwoord 4

De ervaringsdeskundigen 6

Meedoen met Meerburg, Leiden 7

Laagdrempelige dagbesteding en activiteiten (DACT), Wageningen 12

Proeftuin ggz in de wijk, Tiel 18

Wijkgericht wonen, Breda 23

Bijspringen en Versterken, Amstelveen 29

Slotbeschouwing 34

Voorwoord

Ons soort mensen?

Werken aan een sluitende aanpak voor personen met verward gedrag stond de afgelopen jaren hoog op de agenda. Maar, hoe kom je tot een persoonsgerichte aanpak voor de groep waar voldoende en toereikende levensbrede hulp nodig is, zodat zij optimaal deel kunnen nemen aan de samenleving? Denk aan mensen met ernstigste psychische of psychosociale problemen, mensen met dementie of LVB. Het zorgen voor veiligheid - van zowel deze mensen als omwonenden - en integratie in de wijk vormen hierin een belangrijk onderdeel. Deze omslag maken we niet van vandaag op morgen: we staan nog aan het begin. Hoe zorgen we dat de samenleving er klaar voor is? En 'ons soort mensen' ook open gaat staan voor de ander soort mensen?

Ons soort mensen, afgekort OSM, staat voor het verschijnsel dat mensen zich graag geassocieerd zien met mensen met dezelfde levensstijl en gewoonten. Daar tegenover staat de andere soort mensen, afgekort ASM, de groep waar je juist niet bij wilt horen en waar je je van wilt onderscheiden.

Deze publicatie geeft een kijkje in de keuken van een vijftal praktijken. Achtereenvolgens zijn dat Leiden, Wageningen, Tiel, Breda en Amstelveen. Daarbij reflecteren een ervaringsdeskundige ggz (Trista Hanssens) en een familie-ervaringsdeskundige (Joke van der Meulen) op de beschreven praktijkvoorbeelden. Immers, ervaringsdeskundigen weten bij uitstek wat de doelgroep nodig heeft om zich welkom te voelen. Maar ook weten zij als geen ander welke weerstand mensen met psychische problemen kunnen ondervinden. Ervaringsdeskundigheid is, naast wetenschappelijke kennis en professionele praktijkkennis, dan ook de derde bron van kennis. Wat valt hen op? Wat spreekt hen aan? Waar zien zij ontwikkelpunten? Achter elke praktijkbeschrijving en in de slotbeschouwing, leest u hun visie.

Als gemeenten, sociale- en veiligheidsorganisaties, professionals, vrijwilligers, ervaringsdeskundigen en actieve buurtbewoners zullen we uiteindelijk samen moeten zoeken naar manieren waarop we prettig en veilig samen kunnen leven in de wijk. Gelukkig zien we nieuwe vormen ontstaan en mooie verbindingen tussen verschillende typen buurtbewoners. De verbindende rol van ervaringsdeskundigen is, naast bevlogen professionals met geloof in en kennis van herstel, een belangrijk werkzaam element. De praktijkbeschrijvingen maken gelukkig ook duidelijk dat de meeste mensen best willen wonen in een buurt met niet alleen 'ons soort mensen', zo lang ze maar weten dat ze ergens terecht kunnen mocht er iets aan de hand zijn. En vaak is het dan zo dat de ander soort mensen ook ineens tot de 'ons soort mensen' gaat behoren.

We hopen dat deze praktijken u inspireren en verder helpen bij het zetten van de volgende stap in het prettig samenleven in de buurt. Zodat iedereen zo gewoon mogelijk kan wonen en meedoen in de samenleving, buurt en straat. Van de ander naar ons.

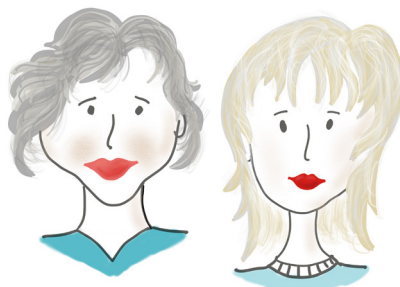
Christine Kuiper

Projectleider Kennisnetwerk Verward Gedrag

De ervaringsdeskundigen

Joke van der Meulen en Trista Hanssens

Trista (onder)steunt mensen met een psychische kwetsbaarheid. Zij is ervaringsdeskundige vanuit het zelf ontvangen van ondersteuning en is tevens opgeleid als hulpverlener. Joke is als ervaringsdeskundig familielid intensief betrokken bij het onderwerp Personen met verward gedrag, ook beleidsmatig.

Met hun bijdrage willen zij praktijk en beleid inspireren en voeden met ervaringsdeskundige kennis. Want, om te zorgen dat men het aanbod vanuit de vraag creëert, is het benutten van ervaringskennis onmisbaar. Achter elke praktijkbeschrijving leest u hun visie. In de slotbeschouwing van deze publicatie, vatten Trista en Joke hun reflectie op de praktijk nog eens expliciet samen en laten zij zien hoe de systeemwereld beter kan aansluiten bij de leefwereld.

Samen voor een ggz-vriendelijke wijk in Leiden

Door: Lisan Jansen Lorkeers en Susan van Klaveren

Onder de titel 'Meedoen met Meerburg' is de afgelopen jaren in Leiden hard gewerkt aan een wijkgerichte ggz. Het project richt zich op buurtbewoners met een psychische kwetsbaarheid in Meerburg. Zij vinden het moeilijk om op eigen kracht deel te nemen aan de samenleving of lopen het risico (weer) buitengesloten te raken. We spreken met Sjors Gerritsen, directeur Welzijn bij Libertas Leiden en bestuursvoorzitter van de Coöperatie Sociale Wijkteams Leiden. Hij is (mede-)ontwikkelaar van deze aanpak, die inmiddels als voorbeeld geldt voor de rest van de stad.

Meedoen met Meerburg Leiden in een notendop

Het project Meedoen met Meerburg richt zich op buurtbewoners met een psychische kwetsbaarheid die niet op eigen kracht deelnemen aan de samenleving of het risico lopen uitgesloten te raken. Meerdere mensen zijn gebaat bij een breder netwerk in de wijk, meer sociale activiteiten of dagstructuur.

Beginnen in één wijk heeft als voordeel dat het aantal partijen en de gemaakte afspraken overzichtelijk zijn. 'We zijn in Meerburg gestart omdat het een kleine wijk is en er relatief veel mensen in probleemsituaties wonen', legt Gerritsen uit. 'Het zijn

mensen die moeilijk bereikt kunnen of willen worden.' Professionals en vrijwilligers werken in Meerburg al langer samen om kwetsbare buurtbewoners te ondersteunen bij maatschappelijk herstel en participatie. 'De professionals kenden elkaar en hadden een klik met elkaar. Van daaruit zijn we gaan bouwen en is stapsgewijs Meedoen met Meerburg tot stand gekomen. Eigenlijk kun je het zien als een beweging uit het verleden die we verder ontwikkelen. Die inbedding helpt en is heel krachtig.'

Ambities van Meedoen met Meerburg

- Het verbeteren van de samenwerking 0^e-, 1^e- en 2^e-lijn voor kwetsbare burgers
- Het tijdig signaleren van mensen die begeleiding nodig hebben
- Het aantal coproducties met ketenpartners in de wijk vergroten voor ambulante begeleiding en behandeling van mensen thuis
- Werken aan inclusie en antistigma
- Meer/beter gebruik van inloop, zelfregie, zelfsturing en lotgenotencontact
- Het verkennen van nieuwe werkwijzen voor zelfregie en zelfsturing

Sluitend netwerk

‘Het structurele signaleringsoverleg met alle professionals in de wijk is een belangrijk onderdeel van de werkwijze. Het is de plek waar zij zorgen kunnen uiten over buurtbewoners en kijken of en welke acties nodig zijn. Om tot een sluitend netwerk te komen, betrokken we nieuwe partijen bij dit overleg.’ Aan tafel zit een breed gezelschap van medewerkers vanuit Libertas, de ggz Rivierduinen, Brijder verslavingszorg, Zelfregiecentrum Leiden, Stichting Lumen, woningcorporatie, de Coöperatie Sociale wijkteams en huisartsen. De GGD zit het overleg voor. ‘Inmiddels krijgen we ook signalen van buurtbewoners. Door onze inspanningen zien we dat bewoners eerder geneigd zijn om een telefoontje te plegen naar de sociaal werker. Bijvoorbeeld: ‘Ik heb mijn buurman al een tijdje niet gezien en hoor hem wel, kunnen jullie niet even langsgaan?’ Je hebt er als het ware oren en ogen bij in de wijk.’

‘De inzet is maatwerk en kan dus per buurtbewoner verschillen. Binnen het signaleringsoverleg kijken we wat nodig is en leren we met elkaar om mensen op een zo goed mogelijke manier te ondersteunen.’

Vliegende Brigade

Ervaringsdeskundigen spelen bij Meedoen met Meerburg een belangrijke rol. ‘In de begintijd bleek tijdens een signaleringsoverleg dat professionals bij sommige bewoners niet (meer) binnenkomen. Een paar leden zijn toen in Amsterdam op bezoek geweest bij de Vliegende Brigade, een team van ervaringsdeskundigen dat kwetsbare buurtbewoners actief benadert en ondersteunt. Nu hebben wij in de stad ook zo’n brigade.’ De leden hiervan bezoeken buurtbewoners die mogelijk eenzaam zijn of zorg nodig lijken te hebben. Zij zijn opgeleid om hun eigen ervaringen te gebruiken in gesprekken met kwetsbare mensen. ‘Zij zijn een goede aanvulling op de hulpverleners. Ze voeren de gesprekken anders, er is herkenning en erkenning. Ook weten zij uit eigen ervaring hoe moeizaam het is om met bepaalde klachten te leven.’ De ervaringsdeskundigen zijn op verschillende manieren actief: soms naast en andere keren in plaats van een hulpverlener. ‘De inzet is maatwerk en kan dus per buurtbewoner verschillen. Binnen het signaleringsoverleg kijken we wat nodig is en leren we met elkaar om mensen op een zo goed mogelijke manier te ondersteunen.’

Ontwikkelkansen voor buurtbewoners

‘Ook zagen we dat een plek met ruime openingstijden in de wijk nodig is, een plek die toegankelijk is voor mensen met uiteenlopende achtergronden. In het Huis van de Buurt in Meerburg biedt het Zelfregiecentrum Leiden een ontmoetingsplek,’ aldus

Gerritsen. Elke middag is er een (laagdrempelige) inloop waar mensen terecht kunnen voor een kopje koffie. ‘Dit is een plek waar niets moet, alles mag en waarvoor je bovendien geen etiket of indicatie nodig hebt. Ervaringsdeskundigen organiseren de inloop. Het biedt ook buurtbewoners een mooie kans zich via vrijwilligerswerk te ontwikkelen. Wel zien we dat het lastig is om mensen in beweging te houden. Dan komen ze wel hun huis uit en kunnen zich hier ontwikkelen. Maar hoe kunnen we hen nog meer verbinden met de samenleving?’

Opschalen naar de stad

Toch is helder dat Meedoen met Meerburg bijdraagt aan meer participatie en herstel van kwetsbare bewoners. Inmiddels is de aanpak uitgebreid naar andere Leidse wijken. ‘Dat kan niet door de aanpak simpelweg naar de verschillende wijken te kopiëren. Elke wijk is anders en vraagt om een eigen aanpak,’ aldus Sjors Gerritsen. ‘De ene wijk kent bijvoorbeeld meer mensen met een ggz-achtergrond, in de andere wijk zijn er meer migranten of kwetsbare ouderen. In iedere wijk moet je kijken: wat is er aan de hand, welke rol spelen de huisartsen, is de ggz actief in de wijk? Bovendien kom je ook organisatorische of systeemproblemen tegen. Door schotten tussen budgetten kunnen professionals niet altijd zo worden ingezet als je zou willen.’ Inmiddels loopt het project Meedoen in alle zeven wijken van Leiden. ‘Elke wijk heeft een signalerings-overleg en ook de Vliegende Brigade zetten we stadsbreed in. Niet in elke wijk zijn er echter al voldoende activiteiten voor en vooral door deze doelgroep.’

Borging aanpak

Volgens Gerritsen is bestuurlijke steun essentieel. ‘Voor professionals is het van grote waarde dat zij zich gesteund voelen in wat ze doen. Dit geeft hen ruimte om te experimenteren. Zonder die ruimte komen ze klem te zitten in protocollen en komt een vernieuwende werkwijze niet van de grond. Daarom heb ik, voordat het project Meedoen met Meerburg van start ging, als voorwaarde van ZonMW, een rondje langs de bestuurders gedaan om te vragen of zij het plan wilden ondertekenen. Dat vroeg enige moed van hen, want het plan was niet in detail uitgewerkt.’

Sjors Gerritsen heeft samen met het projectteam vanaf de start nagedacht over continuïteit. ‘De opstart van een project is niet zo moeilijk, maar hoe zorg je ervoor dat het ingebed raakt in de manier van werken?’ Er zijn al successen geboekt. ‘De signaleringsoverleggen zijn opgenomen in de gemeentelijke aanpak rond kwetsbare inwoners. Zo borgen we de continuïteit van de aanpak en voorkomen we een projectencarrousel. Dat is van groot belang. Gaandeweg schuiven de verschillende ‘systemen’ in elkaar en ontstaat een gedeelde realiteit waaraan de werkwijzen van de betrokken organisaties zich aanpassen. Dat kan alleen met betrokken en bevlogen medewerkers. Hulde aan hen.’

De ervaringsdeskundigen Trista en Joke reageren

Tops

‘De ambities die in het project van Leiden zijn beschreven, zijn hoopgevend! Inzet op herstel en participatie, werken aan inclusie en antistigma, de betrokkenheid van en samenwerking met de ervaringsdeskundigen, zowel vanuit het zelfregiecentrum als met de inzet van een Vliegende Brigade is duidelijk terug te lezen. Er is aandacht voor het ergens gewoon mogen zijn, er is aansluiting bij de ondersteuningsbehoefte van het moment.’

Tips

‘Professionals en vrijwilligers werken in Meerburg al langer samen om kwetsbare buurtbewoners te ondersteunen bij maatschappelijk herstel en participatie. De vraag die hierbij direct bovenkomt is: wie zijn de professionals en wie zijn de vrijwilligers? Om echt mee te kunnen doen is een reële vergoeding van ervaringsdeskundigen noodzakelijk. Het is immers een vak, waar mensen voor opgeleid zijn. Ook de ervaringsdeskundigen zijn daarmee professional. Als bedoeld wordt dat daarnaast anderen, mensen in een andere fase van herstel, of bijvoorbeeld welwillende of betrokken buurtbewoners, actief zijn, dan hebben we niks gezegd.’

Reactie van Sjors Gerritsen (Libertas Leiden)

‘De opmerking om echt mee te kunnen doen is een reële vergoeding van ervaringsdeskundigheid noodzakelijk past niet bij de vrijwilligers van de Vliegende Brigade die het zeer waarderen dat ze scholing en begeleiding krijgen en een belangrijke rol vervullen voor anderen. Degenen die zich inzetten met hun ervaringsdeskundigheid binnen de Vliegende Brigade, maken een sprong voorwaarts, als een volgende stap naar formele opleiding en een baan als Ervaringsdeskundige.’

Laten we een verschil gaan maken tussen de inzet van ervaringsdeskundigheid en de functie als ervaringsdeskundige. Het is inderdaad een vak, met specifieke deskundigheid en bijpassende beloning. Het toppunt is een formele baan, functie en betaling. De weg er naar toe is intensief, waarbij de inzet van de eigen ervaring voor anderen de eerste stap is. En wellicht de belangrijkste.’

Laagdrempelige dagbesteding en bondgenoten in Wageningse wijken

Door: Julia Ketel en Margit van der Meulen

Wageningen werkt hard aan laagdrempelige en passende ondersteuning van mensen met psychische kwetsbaarheid, omdat zij de hulpverlening niet altijd goed weten te vinden. Welzijn, gemeente, zorg, veiligheidsambtenaren en wijkbewoners werken daarbij samen. We spreken Ottelien Groenenberg, coördinator van stadsatelier Ons Huis, dat vanuit welzijnsorganisatie Solidez laagdrempelige dagbesteding en dagactiviteiten (DACT) biedt aan deze doelgroep.

Ottelien Groenenberg: 'Ik hoor mensen uit de doelgroep nu zeggen 'ik heb houvast. De dagbesteding geeft me ritme. Ik voel me hier altijd thuis en ik kan mijzelf zijn'. Ook tijdens de coronacrisis is de dagbesteding open om deelnemers (op gepaste afstand) een structuur te bieden, zij het met minder beschikbare dagdelen.

Loslaten van regels

Een laagdrempelige voorziening is van groot belang voor ondersteuning van de doelgroep, stelt Ottelien Groenenberg. DACT is nu nog een pilot. In de pilot is de Wmo-indicatie voor dagbesteding geen voorwaarde meer om van dagbesteding en dagactiviteiten gebruik te maken. Welzijnsorganisatie Solidez doet mee met de pilot, omdat de dagbesteding zo toegankelijker is voor de doelgroep. 'Als iemand twee middagen proefgedraaid heeft, kan hij of zij doorgaan in één vloeiende beweging.

Laagdrempelige dagbesteding en dagactiviteiten (DACT) Wageningen in een notendop

DACT is voor mensen die te maken hebben met (langdurige) psychische klachten en structuur in hun dag missen. Denk hierbij aan mensen met een verslavingsachtergrond, schizofrenie, borderline, vormen van autisme en mensen die psychosegevoelig zijn. Zij kunnen voor dagbesteding en dagactiviteiten terecht in twee Huizen van de Wijk in Wageningen. Deelnemers aan DACT doen creatieve activiteiten als sport en spel, computeren, schilderen, wandelen, koken. Ook lunchen zij samen en helpen met allerlei werkzaamheden. Doel is hen structuur te geven, sociale contacten te versterken en ook zelf van betekenis te kunnen zijn in de wijk. Activering zorgt dat de deelnemers toe kunnen werken naar een voor hen waardige en stabiele leefsituatie, met minder kans op afglijden naar (ernstig) verward gedrag of dak- en thuisloosheid.

Dat werkt. In het verleden moesten mensen wachten totdat zij geïndiceerd waren. Het duurde eerst weken voordat iemand bij dagbesteding kon beginnen, met alle gevolgen van dien.' Lang moeten wachten vergroot voor veel betrokkenen de kans op terugval en verergering van de situatie, bijvoorbeeld na een psychiatrische crisis. Het keukentafelgesprek – om te kijken of iemand in aanmerking komt voor zorg/dagbesteding – maakt bij DACT plaats voor onderzoek over langere tijd: tegen welke problemen loopt iemand aan en welke ondersteuning heeft iemand nodig?

'Kennis van mogelijke achtergronden van verward gedrag leidt niet alleen tot herkenning ervan en begrip voor de doelgroep onder wijkbewoners, maar ook tot betrokkenheid.'

Niet vrijblijvend

DACT is toegankelijk en laagdrempelig voor deelnemers, maar niet vrijblijvend. 'Na een aantal keer kijken en koppen koffie om te wennen, plannen we een intakegesprek met de deelnemer om persoonlijke doelen en gewenste resultaten te formuleren. Elke deelnemer krijgt een persoonlijke begeleider die monitort waar iemand graag aan wil werken. De begeleider biedt deelnemers extra ondersteuning om die doelen te bereiken. 'Door monitoring houden we een oogje in het zeil', geeft Ottelien Groenenberg aan. 'Als een deelnemer (een tijdje) niet verschijnt bij de dagbesteding, kan dit reden tot zorg zijn. Het kan aanleiding zijn om aan de bel te trekken of in overleg met andere hulpverleners extra zorg in te zetten.'

Samenwerking rond mensen met psychische klachten

Meestal zijn het persoonlijk begeleiders die mensen aanmelden bij DACT. Zij ondersteunen hen bij individuele vraagstukken en (zelfstandig) wonen. Groenenberg geeft aan dat de samenwerking rond mensen met psychische kwetsbaarheid goed is en dat instanties elkaar weten te vinden. In eerste instantie denken zij dat dagbesteding, aangeboden in het buurthuis, vrijblijvend is. 'Dat schept verkeerde verwachtingen. Het is een misvatting dat men bij dagbesteding voornamelijk koppen koffie drinkt en mensen in en uit kunnen lopen. Dat beeld hebben we kunnen bijstellen door (zorg) partners uit te nodigen een kijkje bij de dagbesteding te komen nemen.'

De korte lijnen tussen samenwerkingspartners maken mogelijk dat men bij een crisis of mogelijk alarmerende situatie snel kan schakelen en overleggen of en welke aanvullende zorg nodig is voor de betreffende persoon.

Behalve DACT heeft Wageningen een stedelijke werkgroep waarin onder andere wijkteams, Wmo-consulenten, veiligheidsambtenaren, politie, sociaal werkers en de wijkmanager regelmatig bij elkaar komen. Zij bespreken hoe zij de ondersteuning van mensen met (risico op) verward gedrag in de wijk verder kunnen ontwikkelen en zo passend mogelijk maken.

Wijkgericht en preventief

Ottelien Groenenberg ziet kansen om de samenwerking te verbeteren. Op stedelijk niveau samen oplossen van specifieke wijkgerichte vragen is nog lastig. Daarom is een van de ambities van gemeente Wageningen en betrokken partners om overleg en samenwerking tussen betrokken partijen op wijkniveau te organiseren. Sociaal werkers als Ottelien Groenenberg nemen dan het initiatief om belangrijke samenwerkingspartners bij elkaar te brengen. 'Doel is nog beter in beeld te krijgen: 1. Hoe gemeente, welzijn, zorg en anderen beter kunnen signaleren als het niet goed lijkt te gaan met iemand, 2. Welke preventieve maatregelen zij kunnen nemen, 3. Welke hulp in de wijk nodig is voor mensen als ze zich verward gedragen en 4. Hoe betrokken partijen kunnen reageren op situaties die bewoners als onveilig ervaren. Hierbij is het van belang goed met wijkbewoners te communiceren en hen te betrekken bij de aanpak van verward gedrag. Als sprake is van overlast of een gevoel van onveiligheid, kan het helpen met bewoners in gesprek te gaan en ruimte te bieden voor vragen en informatie-uitwisseling. Onbekend maakt immers onbemind. We willen bekendheid geven aan hoe om te gaan met mensen die zich verward gedragen of onbegrepen worden.'

Bondgenoten

Het voornemen wijkbewoners concreet te betrekken bij het signaleren en voorkomen van overlast door verward gedrag, kreeg onder andere vorm in Bondgenoten. Dit initiatief, georganiseerd door de politie, betreft burgers en particulieren bij het leefbaar maken en houden van buurten. De politie, vertegenwoordigers van organisaties en burgerinitiatieven, de buurtcommissie en soms ook winkeliers komen met regelmaat bijeen en fungeren als 'oren en ogen' in de wijk in geval van crisis. Onlangs organiseerde Bondgenoten een themabijeenkomst verward gedrag. Ottelien Groenenberg was een van de sprekers. Zij vertelde over het fenomeen verward gedrag en wat men kan doen in een zorgelijke of onveilige situatie. Kennis van mogelijke achtergronden van verward gedrag leidt niet alleen tot herkenning ervan en begrip voor de doelgroep onder wijkbewoners, maar ook tot betrokkenheid. Hierdoor weten bewoners beter waar ze terecht kunnen als zij verward gedrag meemaken. Bondgenoten stimuleert hen mee te denken in de ondersteuning van de doelgroep. 'Het gaat om kleine wetenswaardigheden, dat geeft mensen meer inzicht. Zij waarderen dat je met hen bespreekt wat er achter verward gedrag kan zitten,' aldus Ottelien Groenenberg.

De ervaringsdeskundigen Trista en Joke reageren

Tops

‘Aansluiten bij de leefwereld door drempels weg te nemen om aan te mogen sluiten. Termen als: laagdrempelig, zonder indicatie en direct van start kunnen gaan passen hierbij. Veel mensen hebben moeite om (steeds weer opnieuw) een eerste stap te zetten. Ze zijn zo vaak teleurgesteld in het leven dat er weinig vertrouwen is. De toegankelijkheid van een initiatief bepaalt mede dat er opnieuw een eerste stap gezet kan worden. Hoe toegankelijker een initiatief is, hoe meer kans dat iemand mee gaat doen. Het samenwerken met en begrip creëren binnen de buurt (Bondgenoten) is een onmisbaar element. Mensen die af en toe verward gedrag vertonen, maken immers ook onderdeel uit van de buurt.’

Tips

‘Niet vrijblijvend, doelen, resultaten en monitoren, dat is taal uit de systeemwereld. Wij vragen ons af hoe zich dit verhoudt tot de genoemde laagdrempeligheid? Het werken aan (meetbare) doelen, het behalen van resultaten en het monitoren daarvan is vanuit hulpverlenersperspectief een begrijpelijk element. Vanuit ons perspectief roept het iets op van ‘dat er weer van alles moet’. Voor veel mensen uit de beschreven groepen kan het enorme stap zijn, die wellicht leidt tot meer. Dat het DACT niet de functie vervuld van een inloophuis kan en dat is prima. We gunnen de inwoners van Wageningen dat er naast dit aanbod ook een inloophuis is.’

Het gaat over mensen met een verslavingsachtergrond, schizofrenie, borderline, vormen van autisme en mensen die psychosegevoelig. Met het expliciet benoemen van diagnoses bevestig je bestaande vooroordelen. Dit vernauwt je perspectief van mens naar de diagnose. De diagnose hangt vaak samen met het stigma. Daar hebben we moeite mee. Ieder mens is immers uniek. Het hebben van een verslaving(sachtergrond) toont zich bijvoorbeeld in veel verschijningsvormen. In hoeverre dit het dagelijks functioneren en gevoel van welbevinden in de weg staat, hangt eveneens van veel factoren af. Dit geldt ook voor de andere benoemde diagnoses. Wij geven er de voorkeur aan om dingen te beschrijven zoals ze zijn. In dit geval voor mensen die als gevolg van achterliggende problematiek (dit kan zijn psychische kwetsbaarheid, maar ook armoede et cetera) moeite hebben zelf vorm en structuur te geven aan hun dag.’

Reactie van Ottelien Groenenberg (Stadsatelier Ons Huis)

'Ik snap de reactie op het systeemgerichte helemaal. In het kader van de opdracht van de gemeente moeten we wel monitoren. Dat hoort bij de voorwaarden. Verder zijn de doelen die we stellen geen behandeldoelen vanuit medisch perspectief. Het klinkt meer systeemgericht dan het is. De doelen gaan over herstel, het deelnemen aan de samenleving en vooral over het voorkomen van terugval. Bij voorkeur werken we toe naar stapjes vooruit, maar vaak is stabiel blijven het hoogste doel. Dat iemand niet terugvalt in opname of sociaal isolement bijvoorbeeld. Wij zijn blij met de laagdrempeligheid en flexibiliteit van deze manier van werken. Als mensen op de stoep staan, mogen ze vandaag naar binnen. Dat zou anders niet kunnen. Daardoor kunnen we sneller handelen dan de systeemwereld toelaat. Door ze binnen te laten en de tijd te nemen, zien we of iemand in de pilot past. Mocht het niet passen, dan kunnen we verder kijken waar ze wel terecht kunnen.'

In de Betuwe bloeit een proeftuin

Door: Joke van der Meulen

In Tiel, in de Betuwe, is een proeftuin 'ggz in de wijk' opgezet. Bij mij kwam direct het beeld boven van bloeiende en fruitdragende bomen waar de Betuwe bekend om staat. Dit beeld bleef bij me bij de gesprekken die ik gevoerd heb: 'Hoe staat het met de aanleg van de 'boomgaard' en wat is ervoor nodig om een goede oogst te krijgen?'

Proeftuin ggz in de wijk Tiel in een notendop

Lokale zorgpartijen als Iriszorg, RIBW Nijmegen & Rivierenland, Pro Persona en Pluryn hebben in het kader van de regionale sluitende aanpak Gelderland Zuid een proeftuin opgezet om geïntegreerde ggz in de wijk te realiseren. Om zo geestelijke gezondheidszorg rondom psychisch kwetsbare inwoners te optimaliseren. De focus ligt hierbij op een samenhangend aanbod dichtbij de burger. Dankzij een netwerk van ervaringsdeskundigen, begeleiders en behandelaren van verschillende zorgaanbieders rond mensen met een (ernstige) psychische kwetsbaarheid, kunnen zij prettig (blijven) leven in de wijken waar zij wonen. Ook hoopt men zo eventuele crises (met verward gedrag) te voorkomen.

Eén van de wijkbewoners vat de betekenis van de proeftuin kernachtig samen: 'Het ondersteuningsnetwerk vult het gat tussen wat de reguliere hulpverlening ziet als verward gedrag en wat burgers zien als verward gedrag.'

De eerste vruchten

‘We zijn de boomgaard nog aan het aanleggen maar boeken zeker al successen,’ zegt ervaringsdeskundige Ilja Kiezenberg van FACT ProPersona. Hij is als ervaringsdeskundige binnen dit project in de *lead*. ‘Om de functie van boomgaard gestalte te geven, heb je tijd nodig. Tijd om onderlinge relaties met samenwerkingspartners op te bouwen en tijd om goed in beeld te krijgen welke voorzieningen al beschikbaar zijn. Zo blijken er drie rouwgroepen te zijn in Tiel. Maar ook tijd om naar onszelf te kijken. Doen we de goede dingen? Misschien maakt niet zozeer de werkwijze het verschil maar onze houding. We willen niet wéér een partij zijn die na een tijdje weer loslaat omdat ondersteuning van verwarde mensen ingewikkeld is. We gaan naar kwetsbare mensen toe, we gaan met hen in gesprek en kijken samen wat nodig is. Meestal legt een ervaringsdeskundige het eerste contact, omdat klachten die horen bij een bepaald ziektebeeld kunnen maken dat mensen moeite hebben zelf op de hulpverlening af te stappen. Een ervaringsdeskundige die langskomt, kan erkenning en herkenning bieden. Vanuit wederzijds begrip kunnen we stappen richting herstel zetten. In enkele situaties gebeurt dit al, de proeftuin werpt voor een aantal mensen al vruchten af.’

Tip van Ilja: *‘Het opzetten van een nieuw concept is een grote opgave, realiseer je dat dit veel tijd kost.’*

Holistisch kijken

Raffi van Uden, maatschappelijk werker bij Iriszorg, zegt dat er al bomen in bloei staan in de proeftuin. Wat maakt dit project zo anders dan haar gewone werk?

‘De kracht zit in de samenstelling van het team. Niet de organisatie waar je werkt bepaalt jouw aandeel, maar vooral wie jij bent, als persoon. We zijn aan het pionieren en dat vraagt iets van je. Doen wat nodig is zonder kaders, lukt niet iedereen. Juist daarom is het fijn dat er ruimte is voor reflectie. Niet alleen binnen het project, ook als onderdeel van de werkwijze. Natuurlijk experimenteren we niet met mensen, we experimenteren met de manier waarop we ons als hulpverleners organiseren en verhouden tot de samenleving. In het ‘oude’ systeem overvragen we cliënten vaak. Het aanbod is weliswaar groot maar bestaat vaak uit losse elementen en er zijn veel regeltjes. Juist daarin maken we binnen deze proeftuin het verschil. We kijken breder, meer holistisch en nemen de bureaucratische hobbels voor cliënten zoveel mogelijk weg.’

Tip van Raffi: *‘Creëer en behoud ruimte voor gezamenlijke en individuele reflectie.’*

Stroperig proces

Renate Valerianus, regisseur geëscaleerde zorg bij gemeente Tiel, benadrukt dat het netwerk 'goed fruit' wil en zoekt 'welke soorten het beste willen groeien op onze grond'.

Wat is de rol van de gemeente? Renate: 'Deze proeftuin is geen los project. De boomgaard illustreert hoe Tiel vorm wil geven aan de transitie. We willen optimale ondersteuning bereiken voor iedereen die daar behoefte aan heeft. De proeftuin is ingericht om samen te ontdekken hoe we die ondersteuning het beste kunnen bieden. Omdat we met veel mensen en organisaties te maken hebben, is het proces soms stroperig. Iedereen in het netwerk heeft een eigen geschiedenis, die de reacties en het doen en laten van organisaties mede bepaalt. Daarom kun je een werkwijze niet zomaar kopiëren. Nijmegen heeft een soortgelijke proeftuin, daar zien we weer andere belemmeringen. Ook het faciliteren kan stroperig zijn. Als de gemeente geld moet vrijmaken, houd ik rekening met bijvoorbeeld de begrotingscyclus. Ik besteed veel tijd aan interne promotie en zorg dat lokale politici, bestuurders en beleidsambtenaren achter onze plannen gaan en blijven staan. Soms willen we iets eenvoudigs, zoals een eigen ruimte. Door de ingewikkelde interne processen vraagt het echter veel om die te realiseren.'

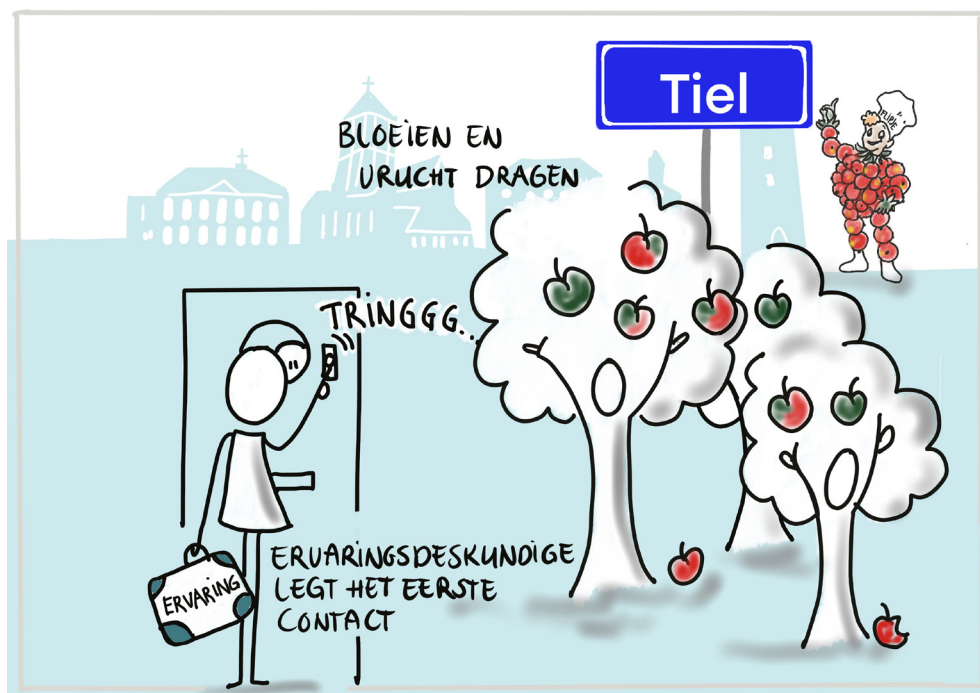
Tip van Renate: *'Blijf lokale politici, bestuurders en beleidsambtenaren bij het project betrekken.'*

AktieLeerCyclus

Jessy Berkvens, coördinator proeftuinen Wijk/ggz Nijmegen en Tiel is tevreden met de voortgang. Wat is haar tot nu toe opgevallen?

'In eerste instantie moest ik een beetje schipperen. Ik wilde professionals de ruimte geven die ze nodig hadden, maar niet teveel want dat bleek weer onveilig te voelen. Om een ijkpunt te hebben, ontwikkelde ik samen met studenten van de HAN een Aktie Leer Cyclus. Daarnaast is er maandelijks een ontregelende intervisiebijeenkomst, waar we het bekende even loslaten en ruimte ontstaat voor omdenken. Hierdoor ontstond een stevige basis, nu werken we effectief samen.'

Tip van Jessy: *'Integreer het leerproces.'*

Pionieren is nodig

Uit alle gesprekken kwam naar voren dat hier mensen aan het werk zijn die lol hebben in pionieren. En dat is nodig, beter gezegd onmisbaar. Iedere plaats, zelfs iedere wijk heeft een eigen voedingsbodem en klimatologische omstandigheden, mede gevormd door volksaard en min of meer toevallige omstandigheden in verleden en heden. Dan is het gezamenlijk pionieren, het uitzoeken wat hier werkt, nodig. Een structuur die deelnemers aan het netwerk houvast biedt ontstaat dan vanzelf.

Tip: 'Ga aan de slag, neem de tijd en maak gebruik van de kennis die andere proeftuinen al opdeden.'

De ervaringsdeskundigen Trista en Joke reageren

Tops

‘Wat direct opvalt bij het project in Tiel is hoe de betrokken partijen samenwerken en hun eigen expertise inzetten in dit project: De ervaringsdeskundige in de lead, maatschappelijk werkers die ruimte krijgen om te doen wat nodig is, de regisseur werkzaam bij de gemeente die kwartier maakt voor dit project en de coördinator die ruimte maakt voor omdenken. Dat versterkt de beweging die gemaakt wordt om mensen met een psychische kwetsbaarheid te ondersteunen zodat zij prettig (blijven) leven in de wijk. Het zijn allemaal vruchtbare elementen.’

Tips

‘Waarom weer een proeftuin? Zou het niet mogelijk en beter zijn om de allang bekende werkzame elementen tot een aantal keuzepakketten te smeden. Zodat iedere gemeente, iedere wijk verplicht een keuze maakt voor een pakket en klaar is Kees? Zo eenvoudig blijkt het niet te liggen. Het is nodig om per plaats, per wijk te bekijken welke werkzame elementen op welke manier het beste ingezet kunnen worden.’

Dromen staan centraal

Door: Susan van Klaveren

Breda voerde in 2018-2019 de pilot Wijkgericht wonen voor mensen met een ernstige psychiatrische aandoening uit om te onderzoeken welke wijkvoorzieningen nodig zijn voor cliënten. In de pilot verhuisden enkele cliënten vervroegd van een intramurale voorziening naar de wijk. Zij kregen vraaggerichte begeleiding op maat en ervoeren daardoor meer rust en ruimte om zich te ontwikkelen. Maria de Cock, vormgever wijkgericht wonen, en Suzanne van Rossum, programmamaker wijkgericht wonen, beiden werkzaam bij SMO Breda, vertellen erover.

Wijkgericht wonen Breda in een notendop

Welke voorzieningen in de wijk hebben uitstromers nodig? De gemeente Breda en zorgverzekeraar CZ startten in 2017 een experiment om dat te onderzoeken. Hiervoor werken zorgorganisaties onderling samen én zoeken zij de samenwerking met het welzijns- en het informele veld om het nodige te organiseren, zoals dagbesteding, informele zorg en signalering. Eind 2017 zijn tien cliënten geselecteerd voor deelname aan het experiment. Deze cliënten hebben altijd intramuraal gewoond. De samenwerkende zorgorganisaties brengen met deze cliënten de wensen in kaart en organiseren op basis daarvan wat nodig is. Bij de uitstroom wordt rekening gehouden met de wijk waar de cliënt graag wil wonen en wordt de wijk uitdrukkelijk betrokken.

‘We waren benieuwd wat mensen nodig hebben om op prettige wijze in de wijk te wonen,’ zegt Maria de Cock. ‘In de pilot werkten we vanuit Positieve Gezondheid, waarbij je niet focust op de problematiek van cliënten, maar op hun dromen. Wat is

belangrijk voor hen? Hoe willen ze dat bereiken? Wij ondersteunden hen daarbij, liepen met hen mee en probeerden hun integratie in de wijk goed te laten lopen.' De pilot, uitgevoerd door SMO Breda, ggz Breburg, gemeente Breda, zorgverzekeraar CZ en het Zorgkantoor, leverde waardevolle inzichten op over wijkgericht wonen.

Gedurende de pilot kregen twaalf cliënten begeleiding. Zes van hen kwamen nieuw in de wijk wonen, twee cliënten woonden daar al en vier bleven nog intramuraal wonen. De Cock: 'Bij het zoeken van een woning is de wens van de cliënt het uitgangspunt. Gaat iemand ergens wonen waar hij of zij niet wil wonen, dan is het moeilijk verbinding met de buurt te maken en is de persoon vaak zo weer weg.' Goede samenwerking met de woningcorporaties helpt in dit proces, maar door de krapte op de woningmarkt blijft het lastig een (goede) woning te vinden. Bij het bepalen van een woonplek kijkt men ook naar wat de cliënt brengt in de wijk. 'Wederkerigheid vinden we belangrijk. We vragen cliënten wat zij voor de wijk kunnen en willen betekenen. Denk aan boodschappen doen, oppassen bij burens, een klusje doen in de straat of meehelpen in een buurthuis. Het *matchen* is maatwerk, het moet goed voelen voor de cliënt.'

'Wat mij tijdens de pilot het meest verraste, is de veerkracht van de wijkbewoners.'

Buurtonderzoek

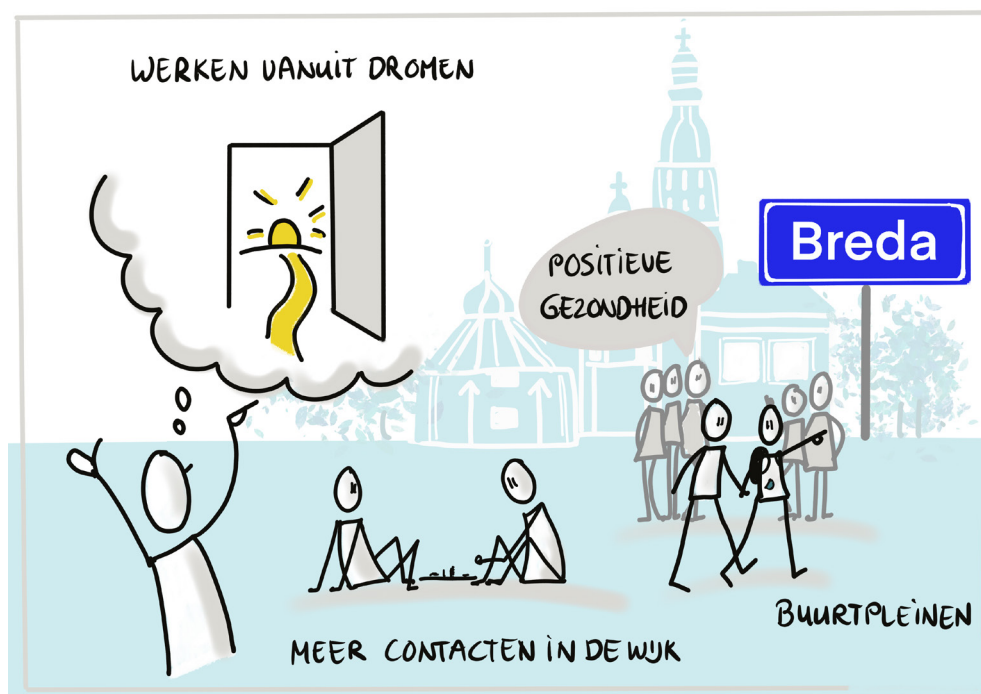
Behalve individuele begeleiding vormen ook buurtonderzoeken een wezenlijk onderdeel van de aanpak. Wanneer een cliënt in een wijk gaat wonen, voert SMO Breda individuele- en groepsgesprekken met wijkbewoners en professionals die daar actief zijn, om te onderzoeken wat er al gebeurt en welke ondersteuning nodig is voor de wijk. 'We gaan in op de zorgen van mensen maar hebben ook aandacht voor de positieve kanten van wonen in deze wijk. Die willen we immers versterken. We stellen vragen als: Hoe vind je het om in deze wijk te wonen? Wat is nodig om het leven hier te verbeteren? Dat levert veel kennis op over de wijk en hoe we de draagkracht kunnen versterken.'

Op basis van de uitkomsten maakt SMO Breda een plan van aanpak en deelt dit met de partijen uit het buurtonderzoek, inclusief de bewoners. Het plan is gericht op meer samenhang in de buurt en levert ook activiteiten op waar de cliënt/bewoner aan kan deelnemen. Buurtonderzoeken voert men ook uit bij overlast, gericht op het verhelpen daarvan. De Cock: 'Bij één van de cliënten kregen we meldingen van overlast. We voerden een gesprek met de buurt. Eerst met de cliënt

erbij, maar toen buurtbewoners hun verhaal niet durfden te doen, voerden we een gesprek zonder de cliënt. Dat hielp om begrip te kweken. Wijkbewoners zien dat wij er ook voor hen zijn. De cliënt/bewoner kreeg meer begeleiding, die we zo nodig snel kunnen opschalen om overlast te voorkomen.'

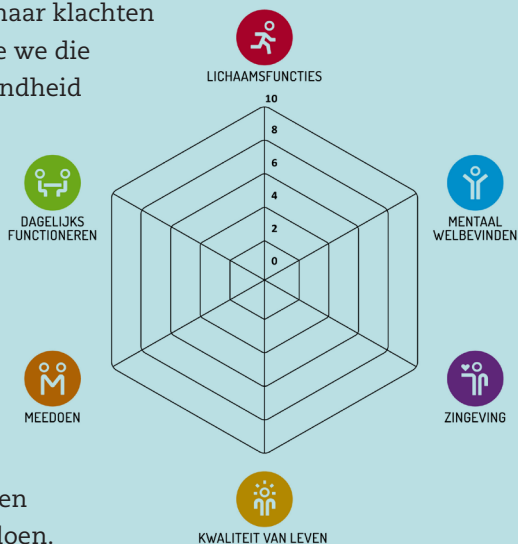
Buurtpleinen

'We ontdekten dat mensen behoefte hebben aan meer contact in de wijk,' vertelt Suzanne van Rossum. 'Daarom organiseren we met verschillende samenwerkingspartners nu Buurtpleinen: groepjes van zeven à acht wijkbewoners die op een vast moment in de week samenkomen en bepalen wat ze gaan doen. Sommige groepjes gaan bijvoorbeeld na vijf minuten een wandeling maken. Anderen vinden het fijn om met elkaar een bordspel te spelen of om met elkaar in gesprek te gaan over bijvoorbeeld Positieve Gezondheid. Wij faciliteren dat als organisatie en helpen hen bijvoorbeeld om een spreker te vinden.' De Cock vult aan: 'Buurtpleinen zijn méér dan inloop, het zijn plekken waar deelnemers aan eigen doelen kunnen werken. Wij ondersteunen hen, kijken welke stappen ze (willen) maken en helpen hen daarbij én mensen helpen elkaar. Zo ontstaan er hele mooie dingen. Eén groep is zelfs een vriendengroep geworden die bij elkaar op bezoek gaat. Zo vertrouwd voelen ze zich met elkaar.'

Positieve gezondheid

In de zorg gaat veel aandacht uit naar klachten en gezondheidsproblemen, en hoe we die kunnen verhelpen. Positieve Gezondheid is gericht op mensen zelf, op hun veerkracht en wat hun leven betekenisvol maakt. Mensen brengen door het invullen van een vragenlijst in kaart hoe zij hun gezondheid ervaren. De uitkomsten komen in een spinnenweb. Samen met een zorg/hulpverlener gaan mensen vervolgens in gesprek over wat voor hen belangrijk is, wat zij willen veranderen en hoe zij dat willen doen.

Samenwerking in de wijk

Wijkgericht werken, passende begeleiding en zorg lukken alleen bij goede samenwerking tussen verschillende partijen. In de Bredase praktijk kreeg die vorm door wekelijks en later maandelijks casuïstiekoverleg tussen medewerkers van SMO Breda en ggz Breburg. De Cock: 'Voor de complexe problematiek van mensen die uitstroomden uit beschermd wonen, was nog geen 'sluitende aanpak' in de wijk. Door het casuïstiekoverleg konden we gebruik maken van elkaars kwaliteiten en expertise, waardoor we zorg en begeleiding op maat konden leveren en zorg snel op- en afschalen. Helaas is er nog geen structurele financiering voor deze samenwerking en functioneren we nu niet als één team in de wijk.'

Naast de direct betrokken partijen droegen ook verslavingszorg, huisartsen, wijkagenten en woningcorporaties bij aan de pilot. Van Rossum: 'Het spreken van organisaties, onze visie op wijkgericht wonen delen en vertrouwen opbouwen bij professionals is tijdsintensief. We vinden elkaar echter beter op momenten dat dat nodig is: de lijnen zijn kort. Zo kunnen we sneller inspelen op wat er gebeurt in de wijk.'

Caseload van wijken

Financiering vormt het belangrijkste knelpunt in het traject Wijkgericht wonen. De Cock: 'Het systeem van indicaties en declaraties voor professionals sluit niet aan op de uitgangspunten en werkwijze van ons project. Professionals kunnen er niet zomaar

een buurtonderzoek bij doen en de ggz heeft geen financiële ruimte om bij behandeling van een cliënt ook aandacht te hebben voor de omgeving. Hier zien we graag vernieuwing: Kunnen we de caseload van cliënten vervangen door een caseload van wijken? Dat zou ook meer ruimte bieden voor herstel. Cliënten moeten in eigen tempo herstellen. Soms gaat dat langzaam, met kleine stapjes, hetgeen vaak niet past in vergoedingen waar de focus ligt op snelle resultaten.'

'Wijkgericht werken vraagt ook van ons als organisatie een verandering van werken,' stelt Van Rossum, 'zoals aansluiten bij de vraag van de cliënt, het niet overnemen van zijn of haar proces, het vinden van maatwerkoplossingen, goed inschatten wanneer op- of afschaling van zorg nodig is en samenwerken met andere partijen. De nieuwe aanpak vraagt om flexibiliteit en creativiteit. Niet elke medewerker is daar direct klaar voor. Daarom nemen we medewerkers stapsgewijs mee en leggen de nieuwe werkwijzen, zoals uitgaan van Positieve Gezondheid, niet op. We laten medewerkers eerst de waarde ervan ervaren.'

Veerkracht

'Wat mij tijdens de pilot het meest verraste, is de veerkracht van de wijkbewoners,' zegt De Cock. 'Men doet vaak negatief over hen. En natuurlijk zijn sommige mensen bang, terughoudend en soms ook boos, zeker als sprake is van (ernstige) overlast. Maar ga je met hen in gesprek, dan ontstaat er weer ruimte. Die veerkracht is er altijd. Je moet daar echter wel in investeren. Bereikbaarheid is heel belangrijk. Buurtbewoners hebben onze telefoonnummers, ze weten wie we zijn. Als er overlast is, zijn we er, ook voor hen.'

Werkplaats de Boterfabriek in Baarle-Nassau

Eén cliënt droomde over een woon/werkplek in Baarle-Nassau waar mensen die al langere tijd uit het arbeidsproces zijn, arbeidsvaardigheden op kunnen doen. SMO Breda vond een geschikt appartement met werkplaats. Samen met de cliënt schreven we fondsen aan voor een startkapitaal, dat is toegekend. De Boterfabriek is inmiddels een levendige werkplaats waar uitkeringsgerechtigden arbeidsvaardigheden opdoen. Zij voeren reparaties en klussen uit in de werkplaats of op locatie. Hun verdiensten komen ten goede aan hun eigen ontwikkeling. Een aantal vrijwilligers helpt mee, een lokale autodealer stelde een auto beschikbaar. Sociale onderneming Ons Label ondersteunt bij de financiële administratie.

De ervaringsdeskundigen Trista en Joke reageren

Tops

‘Het werken vanuit dromen en vanuit Positieve Gezondheid, sluit aan bij een mensbeeld dat ons zeer aanspreekt. Met vragen als ‘wat is belangrijk voor jou?’ en ‘hoe wil je dat bereiken?’ kijkt men steeds echt naar de behoefte van de persoon. De expliciete aandacht voor het benodigde leerproces van de medewerkers is waardevol. Voor sommige medewerkers is het werken vanuit de vraag en daar op aansluiten immers nieuw. Doordat de voortrekkers van dit project ook de andere betrokken partijen meenemen in dit gedachtegoed, ontstaat er een stevig en breed fundament. Ook is er in dit project aandacht voor herstelprocessen, men beseft dat mensen herstellen in hun eigen tempo. De bestaande financiering is hier vaak nog niet op ingesteld. Hoe kan de systeemwereld ook in financieel opzicht beter aansluiten bij de leefwereld van cliënten?’

Tips

We missen de expliciete inzet van ervaringskennis en deskundigheid. Wij kregen op basis van de opzet en de woordkeus wel het gevoel dat deze kennis en deskundigheid ingezet is, maar door het expliciet te benoemen kan het voorbeeld ook op dat onderdeel een inspiratiebron zijn voor anderen.

Reactie van Suzanne van Rossum en Maria de Cock (SMO Breda)

‘Het klopt inderdaad dat er ervaringsdeskundigheid is ingezet. We hebben op verschillende momenten de ervaringsdeskundigen die bij ons werkzaam zijn ingevlogen om met ons mee te denken op momenten dat we vast liepen. Ook hebben we tijdens de pilot de cliëntenraad op verschillende momenten meegenomen in de ontwikkelingen die gaande waren. We zien de betrokkenheid van ervaringsdeskundigen als zeer waardevol, het zou nog veel meer verweven mogen zijn in onze organisatie. Gelukkig zitten we midden in deze ontwikkeling en zien we toekomst ook op dit gebied positief tegemoet.’

Samenwerken voor een krachtige wijk

Door buurcontact vroegtijdig zicht op verward gedrag

Door: Marion Herder

Vier jaar geleden spraken verschillende organisaties in Amstelveen de ambitie uit zorg en welzijn rond mensen met 'een tikkeltje ander gedrag' dichter bij elkaar te brengen. Hun gemeenschappelijke vraag: hoe kunnen we samen het hulpaanbod laagdrempeliger maken en zware zorg en ondersteuning afschalen? Zo ontstond het project Bijspringen en Versterken, dat werd uitgevoerd in twee proefwijken.

Bijspringen en Versterken Amstelveen in een notendop

Bijspringen en Versterken is een project in de Amstelveense buurten Bankras en Kostverloren. Professionals van zes organisaties (Participie, Amstelland, Ons Tweede Thuis, GGZinGeest, Eigen Haard, RIBW K/AM, Stichting Brentano) werken nauw samen om mensen met psychische problematiek, lichte verstandelijke beperking (LVB) en/of verward gedrag te ondersteunen en te bouwen aan sterkere verbindingen in de wijk. Zij streven naar aandacht voor en inclusie van genoemde kwetsbare groep en werken aan collectieve oplossingen voor individuele hulpvragen (Bron: Evaluatie Bijspringen en Versterken, 2019).

In dit artikel nemen Elena Nabatova en Wilma Stokkel van welzijnsorganisatie Participie, Diederick Koornstra van RIBW KAM en Barbara Kooy van Ons Tweede Thuis ons mee in de Amstelveense wijken Bankras en Kostverloren. Wat bereikten zij samen, hoe draagt Bijspringen en Versterken bij aan het voorkomen van én omgaan met verward gedrag en wat zijn de opgaven voor de nabije toekomst?

Elkaar echt zien

Elena Nabatova en Wilma Stokkel van welzijnsorganisatie Participe vertellen: ‘In de wijken waar we Bijspringen en Versterken uitvoeren, zijn de lijntjes tussen bewoners, welzijnsorganisaties, zorgaanbieders en ggz-instellingen kort. De vraag van de inwoner staat centraal: wat wil hij of zij? We initieerden gesprekken met bewoners en vrijwilligers in de wijkcentra over acceptatie en elkaar *echt* zien. Elkaars kwaliteiten leren kennen, zoals goed kunnen koken en muziek kunnen maken. Echt kijken naar de mens in plaats van naar het ziektebeeld, dat is onze ambitie.’

‘Verward gedrag is niet de primaire focus van het project, wel draagt het project bij aan het voorkomen en sneller aanpakken van verward gedrag.’

Inclusie

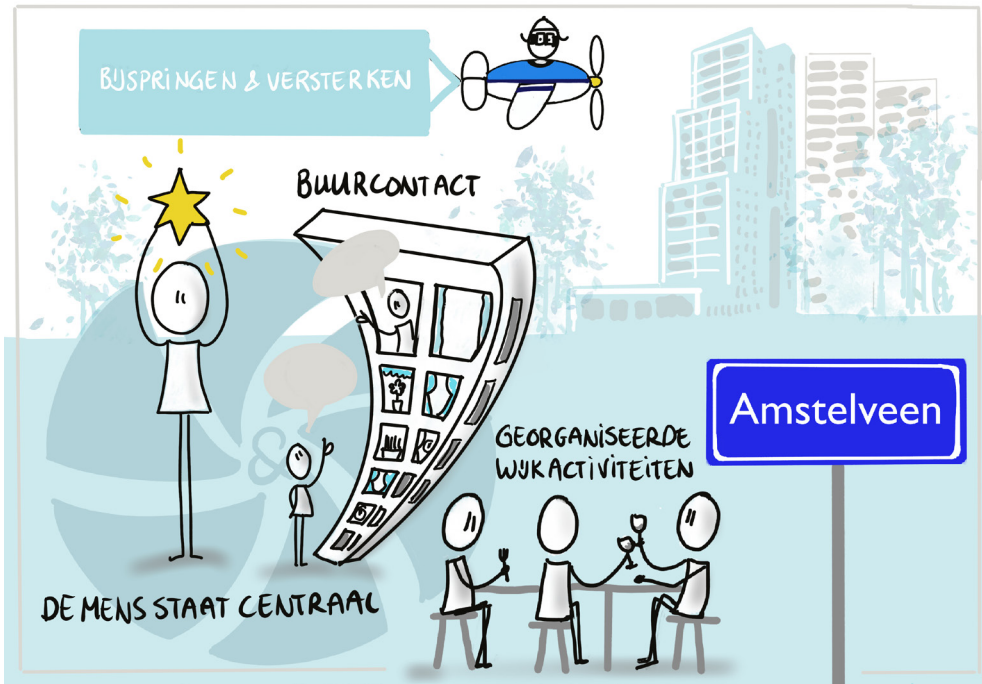
De visie van het project is de méns zien, in zijn of haar omgeving, zonder de nadruk te leggen op een beperking of eventueel ziektebeeld. Iedereen mag er zijn en in de wijk(centra) is iedereen welkom. Elena Nabatova: ‘Inclusie is geen loos begrip. Inclusie houdt voor ons in dat mensen de weg weten te vinden naar de welzijnsvoorzieningen, we hen kennen en bij de naam noemen in plaats van raar aankijken. Het gaat bij inclusie om het diepere niveau van acceptatie van anders zijn.’

Vroegsignalering

Barbara Kooy: ‘De omgeving is belangrijk voor de doelgroep van het project. Zo zijn burens een belangrijke partner als het gaat om vroegsignalering. Professionals werken immers maar een beperkt gedeelte van de dag, terwijl burens ook buiten kantooruren aanwezig zijn. Het is dan wel essentieel om bewoners echt toe te rusten voor het signaleren van eventuele problemen. Wat kunnen zij doen als ze zien dat het minder goed gaat met hun buurman of buurvrouw? Bewoners hebben zelf ook deze behoefte. Zo leven er vragen als: moet ik iemand wel of juist niet aanspreken op zijn gedrag? Wat kan ik doen als iemand uit z’n plaat gaat? Mensen hebben behoefte aan kennis over en handelingsperspectief bij gedrag dat een ‘niet pluis’ gevoel oproept.’

Bekend maakt bemind

Als mensen elkaar kennen, spreken ze elkaar makkelijker aan. Georganiseerde wijkactiviteiten dragen bij aan onderlinge contacten. Barbara Kooy: ‘De door de professionals georganiseerde activiteit, zoals een buurtmaaltijd, dient drie doelen: bewoners ontmoeten elkaar, zij kunnen eventuele zorgen over medebewoners delen met professionals én kwetsbare bewoners vinden er hun plekje. Door deze wijkactiviteiten, verbind je mensen aan elkaar. Ze zijn voor mij als begeleider erg waardevol.’

vol want ik kan mijn cliënten via die activiteiten helpen om aansluiting te vinden bij andere wijkbewoners. En we pikken ook nog eens verontrustende signalen van wijkbewoners op. Zo draagt een wijkactiviteit uiteindelijk bij aan vroegsignalering van bijvoorbeeld verward gedrag.’

Een goede buur

Een verhuizing van een cliënt/bewoner naar de wijk is een belangrijk moment voor burenbcontact. In Bijspringen en Versterken proberen de samenwerkingspartners buurtbewoners door *community building* tools te geven om in gesprek te gaan met een kwetsbare buur. Zo kan een oplettende bewoner in sommige situaties voorkomen dat zaken escaleren en is een beroep doen op politie niet nodig. Wilma Stokkel: ‘We richten ons op buurtgenoten met een positieve houding, die daadwerkelijk iets willen bijdragen in de wijk. Buurtbewoners die vooral klagen over hun buren zijn vaak moeilijk te motiveren tot een andere manier van denken en zullen hun buren minder snel een helpende hand bieden.’

Succes

De afgelopen jaren zijn al successen geboekt. Wilma’s ogen beginnen te glimmen als ze vertelt over buurtbewoners die ze heeft zien opkrabbelen. ‘Eén van de RIBW-clieënten is zelfstandig gaan wonen. Deze man kende in de wijk aanvankelijk alleen de weg van zijn

huis naar de RIBW. Toen hij zelfstandig ging wonen, hielpen buurtbewoners en het wijkcentrum hem wennen en meedoen. Nu kookt hij al vier jaar in het wijkcentrum. Mensen zíen hem, kennen zijn naam.’ Diederick Koornstra noemt als ander succes dat er beter zicht is op buurtbewoners die zorg mijden, maar wel overlast veroorzaken. ‘Door de buurt goed te kennen, hebben we nu meer zicht op zorgmijders.’

Maatwerk voorkomt escalatie

Dat het nog niet altijd goed gaat, blijkt uit de inzet van politie bij een bewoner die overlast veroorzaakte. Dat zorgde voor veel onrust in de flat. Bekend was dat deze bewoner zo eens per jaar ‘flippte’. Ondanks goed burenccontact, een van de burens heeft zelfs een sleutel, was soms toch politie-inzet nodig. Op de vraag hoe dit kon escaleren, antwoordt Elena Nabatova: ‘Helaas was niet iedereen op de hoogte van het plan van aanpak dat we opstelden in dit kader. Men nam toch contact op met de politie. Dat kunnen we buurtbewoners niet kwalijk nemen, als mensen zich onveilig voelen dan is het goed om de politie te bellen. De politie werkt echter niet met notities uit het plan van aanpak gekoppeld aan een huisnummer. Daardoor wist men niet wat afgesproken was en juist dit soort situaties vragen om een aanpak op maat. Het beste zou zijn om met formele en informele partijen, inclusief politie, om de tafel te gaan met de buur die wel eens voor overlast zorgt en samen een plan van aanpak te maken. In Amstelveen gaat het om een kleine groep bewoners met verward gedrag, voor hen zou zo’n aanpak goed werken. Je voorkomt er ook veel onrust in de buurt mee.’ Diederick Koornstra vult aan: ‘Op initiatief van bewoners van de desbetreffende flat is er overleg met de wethouder en de politie, om het voorval te bespreken en te kijken wat beter kan.’

Laagdrempelig spreekuur

En goed voorbeeld van samenwerking tussen professionals is de signaleringsfunctie van de sociaal beheerder. Deze functie is ingesteld door de woningcorporatie in een flat waar veel RIBW-cliënten wonen. Een medewerker van de RIBW en de sociaal beheerder verzorgen nu samen een spreekuur. Dat spreekuur lijkt positief bij te dragen aan het voorkomen van escalaties. ‘Mensen kunnen daar terecht met vragen en zorgen, waardoor men eventuele problemen of het uit de hand lopen van de situatie vroegtijdig signaleert.’

Opgaven voor de toekomst

Vier jaar na de start van het project werken de betrokken organisaties nog steeds nauw samen. In dat opzicht is Bijspringen en Versterken geslaagd, maar er liggen ook nog de nodige opgaven.

Wilma Stokkel en Elena Nabatova zien het beter leren kennen van kwetsbare buurtbewoners in plaats van hen diagnosticeren als belangrijke opgave voor de toekomst. 'De verschillende disciplines moeten buiten hun comfortzone durven treden. Zo zouden psychologen en begeleiders een keer een bezoekje moeten brengen aan de wijkcentra, waar hun cliënten een groot deel van hun tijd doorbrengen.' Bijspringen en Versterken is gestart in een paar wijken in Amstelveen. Inmiddels werken ook twee andere wijken in Amstelveen met deze aanpak. Elena Nabatova: 'Het liefst zie ik dat heel Nederland op deze manier gaat werken. En dan niet alleen voor mensen met verhoogde kans op verward gedrag, maar ook bij mensen die niet mobiel zijn, mensen met dementie en probleemgezinnen. Bovendien zouden we bij het ondersteunen van mensen met verward gedrag nog breder kunnen kijken. Zo denk ik dat een verbinding met sport nuttig kan zijn in de aanpak en het voorkomen van verward gedrag.'

De ervaringsdeskundigen Trista en Joke reageren

Tops

'Taal is erg bepalend als het gaat om beeldvorming. Het project in Amstelveen heeft de titel Bijspringen en Versterken gekregen. Dit beschrijft precies wat er vaak nodig is. Ondersteuning bieden als het even niet lukt en de mogelijkheden die iemand altijd ook heeft versterken. De mens écht zien, in zijn omgeving, zonder de nadruk te leggen op een eventueel ziektebeeld. Deze gezamenlijke ambitie betekent ook dat stigma en zelfstigma minder ruimte krijgen en mensen meer ruimte gaan ervaren om te mogen zijn wie zij zijn. Dit is een essentieel element voor herstel, ieder mens is immers uniek.'

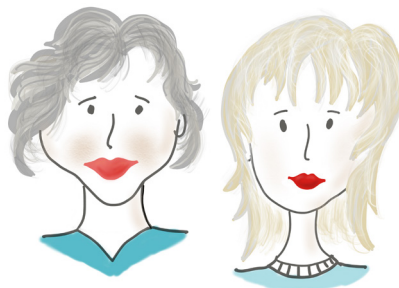
Tips

'Aan de goed bedoelde, zeer voorzichtige formulering 'een tikkeltje anders gedrag' zitten wel risico's. We hebben immers net gesteld dat ieder mens uniek is, wanneer ben je dan (een tikkeltje) anders? Het gaat om mensen die op één of andere manier, al dan niet tijdelijk, ondersteuning nodig hebben om hun leven vorm te geven binnen onze complexe samenleving. Ander punt is dat verwardheid geen synoniem is van 'overlast' en 'flippen'. Dat is onnodig stigmatiserend. Er zijn verschillende soorten verward gedrag, van zorgmijdend tot 'overlastgevend verward gedrag'. Door dit zo te benoemen, maak je dat in een keer duidelijk.'

Slotbeschouwing: kritisch positief

Door: Trista Hanssens en Joke van der Meulen

Ervaringsdeskundigen Trista Hanssens en Joke van der Meulen reflecteerden op de artikelen in deze inspiratiereeks. In deze slotbeschouwing geven zij hun visie op en boodschap aan praktijk en beleid.

Rode draden

Joke: 'Ons perspectief verschilt, maar we werken allebei vanuit ervaringsdeskundigheid: Trista vanuit haar deskundigheid als cliënt en ik vanuit ervaringsdeskundigheid als familielid. Wat viel ons op? Waar werden we blij van? Waar struikelden we over? Tijdens het lezen van de artikelen ontdekten we enkele rode draden.'

Wie of wat?

'Onze eigen ervaring maakt dat 'verward gedrag' niet zomaar een onderwerp is, maar ons raakt. We zijn ons steeds erg bewust van de 'wat en waarom-vragen'. Alle beschreven praktijken zijn op de een of andere manier onderdeel van lokale/regionale samenwerking rond 'personen met verward gedrag'. Zij hebben alle vijf de intentie zich te richten op het verbeteren van de leefbaarheid in wijken. Opvallend is dat men de mensen om wie het gaat op verschillende manieren omschrijft. In Leiden en Tiel gaat het om 'buurtbewoners met een psychische kwetsbaarheid', in Wageningen om mensen met 'langdurige ggz-problematiek', in Breda om 'mensen met een ernstige psychiatrische aandoening' en in Amstelveen om mensen met 'een tikkeltje anders-gedrag'. Gaat het hier over dezelfde doelgroep? En wat is verward gedrag dan precies?', aldus Joke.

'Om te zorgen dat men het aanbod vanuit de vraag creëert, is het benutten van ervaringskennis onmisbaar.'

Personen met verward gedrag

‘Het zijn vier woorden,’ zegt Trista, ‘een te korte omschrijving, die geen recht doet aan mensen die kwetsbaar zijn en die vaak de grip op hun bestaan verloren. Het is ook een omschrijving die ruimte geeft voor interpretaties die stigma en zelfstigma eerder vergroten dan verkleinen (en die vervolgens in de weg kunnen staan in het herstelproces). Anderzijds realiseer ik me ook dat taal soms tekortschiet en dat een korte omschrijving nodig is. Daarom een tip: schort je eigen oordeel op wanneer de omschrijving ‘personen met verward gedrag’ of een andere benaming voor deze groep mensen voorbijkomt.’

‘Ik dacht inmiddels veel na over het begrip ‘personen met verward gedrag’, vertelt Joke. ‘Het is in veel en uiteenlopende gezelschappen onderwerp van gesprek. Ik vind de toevoeging ‘personen’ al een cruciale verbetering. Verwardheid is immers iets dat slechts op een bepaald moment wordt waargenomen. Steeds vaker hoor ik ‘onbegrepen gedrag’ als vervangend begrip. Dit zegt iets over het perspectief. De persoon in kwestie voelt zich onbegrepen, degene die het waarneemt ziet ‘verwardheid’. Belangrijk vind ik dat we niet vergeten dat ‘verwardheid’ geen abstract begrip is maar dat het om mensen gaat en dat er meestal sprake is van lijden van alle betrokkenen.’

‘Op welke manier kunnen de systeemwereld en beleidsmakers aansluiting vinden bij hun leefwereld? Ons antwoord is: door de inzet van ervaringsdeskundigheid in de breedste zin van het woord.’

‘Wijkgerichte projecten met aandacht voor preventie richten zich logischerwijs op mensen die risico lopen verward te raken en dan is de link met psychisch kwetsbaar zijn en ggz snel gelegd. Iedere omschrijving heeft het risico dat sommige mensen buiten de boot van het project vallen, bijvoorbeeld als zij niet lang genoeg cliënt zijn voor ‘langdurige ggz’, niet ernstig genoeg zijn voor ‘ernstige psychische aandoening’ of te vaak en te veel in de war voor een ‘tikkeltje anders’ of ‘psychisch kwetsbaar’, aldus Joke. ‘Samenwerking tussen verschillende partijen (Leiden) die op het juiste moment kunnen bijspringen en versterken (Amstelveen), zorgt er voor dat niet de beschrijving van de kwetsbaarheid (systeemwereld) leidend is maar de cliënt met haar of zijn kwetsbaarheid (leefwereld). Dan hoeft niemand tussen wal en schip te vallen’, zo vult Trista aan.

Voor en/of door?

‘Met de slogan Nothing about us without us probeert men wereldwijd het perspectief van cliënten leidend te laten zijn in praktijken vóór hen. Op welke manier kunnen de systeemwereld en beleidsmakers aansluiting vinden bij hun leefwereld? Ons antwoord is: door de inzet van ervaringsdeskundigheid in de breedste zin van het woord. Een aantal projecten doet dat al. In Leiden werkt men samen met een eigen regiecentrum en vliegt men ervaringsdeskundigen in en ook in Tiel heeft de ervaringsdeskundige een belangrijke rol, zowel in het bedenken en opzetten van het project als in de uitvoering. Bij de andere projecten is de inzet van ervaringsdeskundigheid niet duidelijk, wat natuurlijk niet hoeft te betekenen dat deze er niet is. Ervaringsdeskundigen zijn onmisbaar, ook in de fase van uitdenken, ontwikkelen en opzetten’, aldus Trista. Joke beaamt dit: ‘De inzet van ervaringsdeskundigheid kan zorgen voor maximale aansluiting bij de leefwereld van de mensen op wie het project zich richt. ‘Een ervaringsdeskundige die langskomt kan erkenning en herkenning bieden en daarmee de drempel verlagen’, schrijft Ilja bij de Proeftuin in Tiel heel mooi.’ Trista vervolgt: ‘Sommige projecten investeren ook of juist in overige buurtbewoners (Amstelveen en Breda) en richten zich op de integratie van de door hen omschreven doelgroep in de wijk. Andere projecten richten zich meer op ondersteuning (Tiel) of dagbesteding (Wageningen). Leiden is in feite een paraplu-project met brede samenwerking van veel aanbieders. Een breed aanbod verkleint het risico dat mensen tussen wal en schip vallen en geeft veel ruimte voor het maken van eigen keuzes.’

Gemist

Joke: ‘We worden van alle projecten blij! Ze zijn allemaal nodig. De verschillende projecten bevatten immers allemaal werkende elementen van een breed aanbod van goede zorg en ondersteuning. Wel missen we vanuit onze ervaring en ons perspectief enkele elementen.’ Trista: ‘Een aantal projecten heeft een signaleringsfunctie ingebouwd voor buurtbewoners. Maar zou deze signaleringsfunctie niet vooral bij de doelgroep zelf moeten liggen? Welke handvatten kunnen wij hen aanreiken om het eigen welbevinden te onderzoeken? Kunnen wij mogelijk maken dat mensen zélf de regie houden, bijvoorbeeld door te kiezen welke (onder)steun(ing) zij wanneer nodig hebben, zoals steun van hun leefomgeving, hun naasten, professionals? Voorbeelden van methodische zelfhulp, meestal overgedragen door ervaringsdeskundigen, zijn: herstelwerkgroepen, photo-voice¹ en WRAP².’

- 1 Photo-voice is een participatieve methode, ontwikkeld in de Verenigde Staten aan het einde van de twintigste eeuw. Aan de hand van fotografie brengen kwetsbare mensen hun wereld in beeld, kunnen ze er kritisch op reflecteren en in dialoog gaan met beleidsmakers.
- 2 WRAP staat voor: Wellness Recovery Action Plan en komt uit Amerika. Het is een herstelmethode die helpt om weer grip

Joke: 'Ik mis de specifieke rol van en de ondersteuning voor familie. Wie is er voor hen? Van familie wordt vaak veel verwacht, bijvoorbeeld mantelzorg. De ondersteuning richt zich op de deelnemer, cliënt of patiënt, op de buurt en op de professionals.

Als familie wordt genoemd, dan is het vaak onder één noemer met naasten. Maar dat is niet hetzelfde, het verschil is de onverbreekelijke (bloed)band. Soms is sprake van problematiek die al generaties een rol speelt. Familie kan, anders dan naasten, te maken hebben met stigma en schuldgevoel. Specifieke ondersteuning van familie kan patronen doorbreken, liefst door mensen die vanuit eigen ervaring weten waar het om gaat.'

Tot slot

'Wat blijft hangen is dat men hard werkt in de gemeenten, er is veel enthousiasme. Alle projecten focussen op het welbevinden van mensen met een psychische kwetsbaarheid en creëren daarmee randvoorwaarden voor een meer inclusieve samenleving. Ervaringsdeskundigheid is, naast wetenschappelijke kennis en professionele praktijkkennis, de derde bron van kennis. Om te zorgen dat men het aanbod vanuit de vraag creëert, is het benutten van ervaringskennis onmisbaar.', zo besluiten Trista en Joke.

